IDENTITATEA NAȚIONALĂ ÎN MASS-MEDIA: O TEMĂ CU MULTE CAPCANE

Mihail GUZUN

Doctor în filologie, conferențiar universitar,
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova
e-mail: msguzun@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-0532-187X>

Una din problemele majore, care provoacă multe dificultăți în calea Republicii Moldova spre o democrație autentică, este așa-numita criză identitară. Fenomenul național a provocat și provoacă multiple confruntări verbale nu numai în mass-mediile autohtone, dar și în ceea ce numim realitate politică moldovenească. „Chestiunea națională”, cum a fost calificată la începutul anilor ’90 ai secolului trecut, a pătruns adânc în toate sferele de activitate din Republica Moldova, ea divizându-i pe acei care se încumetă s-o abordeze în două tabere distincte, ambele tratându-și oponentii în termenii cei mai duri. Autorul constată, cu multă părere de rău, că după o perioadă îndelungată de numeroase discuții și dezbateri publice, de „ascensiune” pe calea democrației, societatea moldovenească continuă să se mai aplece într-o profundă criză a identității naționale. În opinia acestuia, criza identitară poate să comporte și un potențial distructiv enorm. În primul rând, dacă deținătorul acesteia este amenințat de pierderea patriei, de dispariția țării ca subiect internațional. Pericolul dispariției statului înseamnă nu numai o criză a identității, dar și o dispariție a acesteia. Prezentul articol reprezintă o încercare de a face o diagnosticare a acestei situații și de a identifica câteva soluții.

Cuvinte-cheie: mass-media, popor, națiune, etnie, identitate națională, apartenență etnică, apartenență națională.

NATIONAL IDENTITY IN THE MEDIA: A MISCELLANEOUS THEME

One of the major problems, which causes many difficulties for the Moldovan people towards a genuine democracy, is the so-called identity crisis. The national phenomenon has provoked and continues to provoke multiple verbal confrontations not only in the local media, but also in what we call the Moldovan political reality. The “national question”, as it was described in the early 1990s, has penetrated deep into all spheres of activity in the Republic of Moldova, dividing those who dare to approach it into two distinct camps, both dealing with opponents in the toughest terms. The author notes with great regret that after a long period of numerous discussions and public debates, of “ascension” on the path of democracy, the Moldovan society continues to be in a deep crisis of national identity. In his opinion, the identity crisis can also have an enormous destructive potential. First of all, if its possessor is threatened by the loss of his homeland, by the disappearance of the country as an international subject. The danger of the disappearance of the state means not only a crisis of identity, but also a disappearance of it. This article is an attempt to make a diagnosis of this situation and to identify some solutions.

Keywords: media, people, nation, ethnicity, national identity, ethnic affiliation, national affiliation.

L'IDENTITÉ NATIONALE DANS LES MÉDIAS: UN THÈME AUX MULTIPLES PIÈGES

L'un des problèmes majeurs, qui cause de nombreuses difficultés à la voie de la République de Moldova vers une véritable démocratie, est la soi-disant crise d'identité. Le phénomène national a provoqué et provoqué de multiples confrontations verbales non seulement dans les médias nationaux, mais aussi dans ce que nous appelons la réalité politique moldave. La "question nationale", telle qu'elle était qualifiée au début des années 90 du siècle dernier, a pénétré profondément dans toutes les sphères d'activité de la République de Moldova, divisant ceux qui osent l'aborder en deux camps distincts, traitant tous deux leurs adversaires dans les termes les plus durs. L'auteur note, avec grand regret, qu'après une longue période de nombreuses discussions et débats publics, d'"Ascension" sur le chemin de la démocratie, la société moldave continue d'être dans une profonde crise d'identité nationale. Selon lui, la crise identitaire peut également avoir un énorme potentiel destructeur. Tout d'abord, si son titulaire est menacé de la perte de la patrie, de la disparition du pays en tant que sujet international. Le danger de disparition de l'État signifie non seulement une crise d'identité, mais aussi sa disparition. Cet article est une tentative de faire un diagnostic de cette situation et d'identifier certaines solutions.

Mots-clés: médias, nation, ethnicité, peuple, identité nationale, affiliation ethnique, affiliation nationale.

НАЦИОНАЛЬНАЯ ИДЕНТИЧНОСТЬ В СМИ: ТЕМА СО МНОЖЕСТВОМ ПОДВОДНЫХ КАМНЕЙ

Одна из основных проблем, которая вызывает множество трудностей у молдавского народа на пути к подлинной демократии, - это так называемый кризис идентичности. Общественно-политический феномен спровоцировал и продолжает вызывать многочисленные словесные баталии не только в местных СМИ, но и в том, что мы называем политической реальностью Молдовы. «Национальный вопрос», как его квалифицировали в начале 1990-х годов, глубоко проник во все сферы деятельности в Республике Молдова, разделив тех, кто осмеливается подойти к нему, на два отдельных лагеря, которые борются с оппонентами самым жестким образом. Автор с большим сожалением отмечает, что после длительного периода многочисленных дискуссий и публичных дебатов о «восхождении» на путь демократии молдавское общество продолжает находиться в глубоком кризисе национальной идентичности. По его мнению, кризис идентичности также может иметь огромный разрушительный потенциал. Прежде всего, если его владельцу грозит потеря родины, исчезновение страны как субъекта международного права. Опасность исчезновения государства означает не только кризис идентичности, но и ее исчезновение. Данная статья представляет собой попытку поставить диагноз сложившейся ситуации и найти некоторые решения.

Ключевые слова: СМИ, нация, этничность, народ, национальная идентичность, этничная принадлежность, национальная принадлежность.

Reperete discuției

Chiar și în condițiile când cei care guvernează țară sunt mobilizați să lupte „până la capăt” împotriva corupției, când multă lume se judecă sau este antrenată în procese de judecată, când mulți oameni deschid de fiecare dată cu o animă temere cutiile poștale, că iată-iață trebuie să primească facturile „pe gaz și pe căldură cu noile tarife”,

iață că și în această atmosferă stresantă o temă mai rămâne încă în câmpul atenției mediilor de informare în masă, temă pe care cineva, imediat după obținerea independenței statale, a calificat-o „chestiune națională”.

Practic, toate mediile de informare în masă, într-o măsură mai mare sau mai mică, au acordat spațiu articolelor cu tematică națională. Iar unul din subiec-

tele tratate cu multă patimă și la o cotă emotivă de multe ori exagerată a fost *identitatea națională*...

Atât în discursurile politice din acea perioadă, cât și în abordările profesionale, problematica identității naționale ocupă un loc central. Cei care au abordat-o au considerat identitatea națională un dat, ceva ce există în cazul fiecărui individ sau grup. Aș menționa aici, ca exemplu, studiul „Criza de identitate și integrarea culturală”, publicat în mai multe numere ale săptămânalului „Săptămîna” (mai – iunie 1999), sau culegerea de materiale ale Conferinței internaționale „Identitatea națională și comunicarea, desfășurată la Chișinău la 20-21 mai 1997 [1].

Indiferent că sunt politicieni, ziariști sau reprezentanți ai societății civile, toți trebuie să conștientizeze că problematica fenomenului național, a identității naționale, în special, este una care necesită o atitudine și o abordare atentă (Aș adăuga și cuvântul *corec-tă*, dar noțiunea este deja compromisă).

Identitatea națională: controversalele problemei

„Identitatea națională este o enigmă sau un mister?” – se întreabă Marcel Detienne, autorul studiului „*L'identité nationale, une énigme*” („Identitatea națională, o enigmă”) [2], care a văzut lumina tiparului în anul 2010 la Editura „Gallimard” din Paris. Cercetătorul sârb Ivan Colovic, un alt versat autor, încă în 1997 avea să noteze, de parcă și-ar fi propus să reacționeze la nedumerirea lui Marcel Detienne, că „identitatea națională nu este un mit, dar există mitul despre identitatea națională. Mai precis, sunt mituri despre identitatea națională” [3]. Iar alți doi cunosători ai fenomenului identitar, americanii Rogers Brubaker, profesor la Universitatea California din Los Angeles, și Frederick Cooper, profesor la Universitatea din New York, pornind de la teza lui George Orwell (pseudonimul lui Eric Arthur Blair, autorul cunoscutului roman „1984”) precum că sunt situații, când trebuie „să-i permitem sensului să-și aleagă cuvântul și nicidecum invers”, susțin că aceas-

tă observație se referă la termenul „identitate” (*identity*), care a cucerit prin prezența sa științele sociale și umanistice, a provocat interpretări contradictorii, ceea ce a condus la necesitatea căutării unei alternative de investigație mai reușite. Examinând suma de sarcini conceptuale și teoretice pe care *identitatea* trebuie să le rezolve, R. Brubaker și F. Cooper consideră că aceste probleme ar putea fi rezolvate mult mai adecvat cu ajutorul altor noțiuni, lipsite de conotații mai puțin dure, pe care le are cuvântul „identitate”. Întrucât identitățile naționale și etnice se află în proces de construire și reformare, adică ele constituie un domeniu în care se încrucișează interese și opinii, ar fi indicată, după Rogers Brubaker și Frederick Cooper, eliminarea din vocabularul științific a noțiunii „identitate”, înlocuind-o cu alta – „identificare” [4, pp. 61-115]. Grigore Georgiu, autorul mai multor studii consacrate problematicii naționale, avea să afirme în una din cărțile sale: „Cine se încumetă azi să abordeze fenomenul național nimereste în plin război doctrinar și mediatic. Tema a devenit plină de capcane, riscantă și incendiară. Fenomenul național e acum în stare de fierbere, după ce părea definitiv clasat și anacronic” [5, p. 9], iar expansiunea ideologiilor naționaliste continuă să obțină „dimensiuni extraordinar de semnificative” [6, p. 135].

După cum susținea cunoscutul sociolog american Immanuel Wallerstein [7, p. 80], chiar și cea mai amicală discuție devine tensionată, din momentul în care se face referire la identitatea națională. Fie că o abordăm dintr-o perspectivă istorică, fie că ne bazăm pe rigorile stricte ale logicii, oricum, este dificil să ne clarificăm în această chestiune, este greu să găsim un punct de vedere comun. Să ne întrebăm: cine sunt, de exemplu, reprezentanții unor alte etnii decât cea majoritară: popor, minoritate națională, minoritate sau grup etnic? Dar poate că întrebarea este formulată incorect și se recurge la aceste presupuse probleme pentru a fi atinse anumite scopuri politice? Este evidentă prezența mai multor puncte de vedere: unii

gândesc într-un fel, alții se pronunță pentru altceva, iar a treia echipă n-are nici o opinie la acest subiect, întrucât îl consideră lipsit de orice sens.

E firesc să ne întrebăm: Cei care locuiesc pe teritoriul Republicii Moldova constituie o națiune sau nu? În acest context cineva poate să ne amintească, că statul Republica Moldova este membru cu drepturi depline al ONU (Organizației **Națiunilor** (subliniat de noi, - M.G.) Unite). Dar poate că ne putem identifica doar printr-o altă noțiune, cea de popor? Sau suntem doar o parte a unei alte națiuni: vorbim aceeași limbă, avem o istorie comună, aceiași scriitori?...

Totuși, care-i „chestiunea zilei”? Dacă aceste supoziții constituie niște fenomene realmente existente, înseamnă că ele merită atenția noastră și trebuie să le găsim caracteristicile ce le particularizează. În pofida faptului, că nu vom obține un consens asupra termenului de „națiune”, termenului de „popor” sau, eventual, asupra oricărui alt termen, care semnifică noțiunea de popor, raportat la reprezentanții etniilor minoritare. Trebuie să acceptăm și varianta, că această imposibilitate de a ajunge la un numitor comun este deja un argument în vederea înțelegerii, că *poporul* nu este o construcție perfectă, dar alcătuiește o structură, ce se modifică în permanență, în dependență de ambianța și situația concret-istorică.

„Nimic nu poate fi mai evident, decât identitatea națională, - afirma Immanuel Wallerstein. – Popoarele au un nume, câte odată – și o istorie lungă. Cu toate acestea, orice specialist în chestionarea opiniei publice va spune, că la întrebarea „Care este apartenența dumneavoastră națională?”, adresată unor indivizi, care fac parte, prin presupunere, din componența aceluiași popor, răspunsurile obținute vor alcătui un spectru larg de variante” [8, p. 83]. Cu cât situația politică este mai tensionată, cu atât spectrul răspunsurilor este mai extins. Discuțiile vis-à-vis de etnonimul popoarelor cunoaște pasiuni inimaginabile. Din istoria recentă știm, că ele pot să provoace

adevărate seisme etnice. Oamenii se omoară pentru astfel de chestiuni. Dar tot aceeași indivizi, care comit acte de violență pe teren etnic, sunt înclinați să nege, că aspectele legate de identitatea națională ar fi complicate și încurcate, considerând că pentru ei găsirea unor soluții în acest domeniu este simplă.

Referindu-ne la fenomenul identitar, trebuie să recunoaștem, că în această zonă dispunem de o situație incertă, societatea nu este solidară în interpretarea lui. Este un fenomen, care se caracterizează printr-o instabilitate, nesiguranță a existenței sale și, paradoxal, printr-o negare a acestei realități. Atunci trebuie să ne întrebăm: dar ce generează o atare incertitudine de apreciere și evaluare a unor procese sociale la această etapă de dezvoltare istorică? Este o realitate obiectivă, ne ciocnim de imposibilitatea găsirii unui răspuns cert sau sunt puse în joc interese particulare, (de ce nu?) scopuri malefice?

Care este instrumentul, mecanismul sau traseul de a găsi un răspuns la „chestiunea zilei”.

Opinia mea: ***Să nu ne fie frică să punem întrebări.*** Asta în primul rând.

Am găsit în eseul lui Constantin Noica „Orizontul întrebării” următorul gând, care explică într-un fel imboldul interior, care m-a făcut să afirm aceasta. Noica scrie: „Când capeți un răspuns, te „luminezi”. Când pui o întrebare, în schimb, luminezi lucrurile. Este vorba de o luminare a lor la propriu, o punere a lor în lumină, în sensul că deschizi un orizont, unde lucrurile pot apărea lămurit sau nu” [9, p. 13]. Pe lângă multe nuanțe pe care le are, întrebarea, după Noica, mai înseamnă „înstăpânire asupra unui domeniu” [10, p. 20].

Trebuie să înțelegem și să conștientizăm, că problematica identității naționale (și asta o spun nu numai eu) este una de o complexitate deosebită.

În al doilea rând, să excludem limbajul urii, limbajul vrajbei, care în domeniul relațiilor interetnice și interconfesionale se manifestă, de obicei, prin utilizarea de către comunicator/ jurnalist a unor mij-

loace lexicale sau de altă natură, prezentate într-o tonalitate specifică, cu intenția de a înjosi, de a instiga ură sau violență față de reprezentanții anumitor etnii, față de unele categorii sau grupuri de cetățeni.

În al treilea rând, să găsim o formă adecvată, civilizată, de căutare a adevărului. Iar dacă ne referim la subiectul care ne preocupă, consider că aceasta ar fi **discursul**.

Anume discursul este cea mai potrivită modalitate de punere în ordine a realității, s-o numim convențional *naționalistă*, realizată și promovată prin limbaj, este o viziune asupra lumii dintr-o anumită perspectivă, realizată nu numai prin mijloace verbale, adică nu doar ceea ce poate fi reflectat prin limbă, dar și prin practici ce o proiectează și o creează. Cu alte cuvinte, noțiunea „discurs” include în sine nu numai modalitățile de tratare și de interpretare a lumii înconjurătoare, ce se bazează pe o atare perspectivă de declanșare a unor acțiuni ale oamenilor și de constituire a unor atare forme instituționale de organizare a societății. Însuși istoricul și filosoful francez Michel Foucault, cel care în anii '60 ai secolului trecut a introdus în circuitul științific noțiunea de „discurs”, o caracterizează în „Arheologia cunoașterii” în felul următor: „Sarcina constă în a nu – în a nu mai – trata discursurile ca pe niște ansambluri de semne (de elemente semnificative care trimit la conținuturi și la reprezentări), ci ca pe niște practici care își formează în mod sistematic obiectele despre care vorbesc” [11, p. 60-61].

Națiunea este ceea ce Foucault numea „formațiune discursivă” (*formation discursive*), adică nu este pur și simplu o alegorie sau un produs al imaginației, dar este, după observația fină a lui Timothy Brennan, profesor la Universitatea din Minnesota, (SUA), o noțiune „gravidă” de structura politică. „Naționalismul este un trop (adică o expresie metaforică – M.G.) a unor astfel de fenomene cum ar fi „apartență”, „fidelitate”, dar și o utilizare instituțională a imaginarii” [12, p. 47].

După destrămarea Uniunii Sovietice în fostele „republici surori” a început să se manifeste tot mai activ așa-numitul *naționalism etnic*, el reprezentând o totalitate de orientări (dispoziții) mentale și practici discursive, generate de pericolul, (de ce să nu recunoaștem?), fals de multe ori, de lezare a drepturilor politice, istorice și culturale, care-și găsesc o confirmare în fraza *în țara noastră ne simțim minoritari*.

Dacă în ultimii ani de existență ai URSS orientările mentale naționaliste se aflau undeva la periferia doctrinei oficiale din acea perioadă a internaționalismului, în ultimul timp ele ocupă un loc tot mai pronunțat în arsenalul noilor strategii ai ideologiilor *naționaliste*. Discursurile etnice au fost stimulate în mare măsură de eforturile căutării *ideilor naționale*.

În discursul mediatic la această temă însăși transcrierea cuvintelor are o semnificație anumită și denotă pledoaria politică a autorului. Bunăoară, cuvântul *Țară* (prima literă cu majusculă) utilizat în paginile săptămânalului „Literatura și Arta” semnifică *România*, iar același cuvânt - *țară*, prima literă fiind culeasă cu literă mică, înseamnă *Republica Moldova/ Basarabia*.

În discursul etnonaționalist sunt utilizate formule etnonaționaliste, introduse deja în circuitul din sfera politică. O sursă de asigurare conceptuală a etnonaționalismului autohton, promovat prin mass-media, o alcătuiesc o serie de discipline academice – ce țin de etnosociologie, etnopolitologie și etnopsihologie, care s-au impus și s-au manifestat în contextul destul de complicat al realității socio-politice de la începutul anilor '90. Un alt generator esențial al discursului etnonaționalist îl servesc unele concepții și abordări ale istoriografiei contemporane.

E știut, că în anii de *perestroika* și în perioada care a urmat, multe sfere ale cunoașterii socio-umane, cum ar fi sociologia, filosofia, politologia, etnologia, istoriografia au trecut printr-o acută criză

conceptuală, teoretico-metodologică și terminologică. Unele din aceste domenii, cum ar fi politologia, au evadat din starea embrionară, bucurându-se de o dezvoltare impresionantă, altele au pierdut statutul de odinioară, legat de funcțiile ideologico-statale pe care le-au avut, iar unele ramuri *științifice* au fost totalmente date uitării. Oricum, ulterior multe domenii au fost impuse să se acomodeze la noile realități istorice. Aici însă trebuie să remarcăm un aspect negativ, după cum menționează cercetătoarea Galina Zvereva, care s-a observat în procesul de transformare în perioada post-sovietică a acestor discipline și anume: expansiunea în practica științifică a unor proceduri de gândire comună, de utilizare nereflexivă a unor scheme științifice dubioase și chiar a unor construcții mitologice tradiționale [13, p. 30].

În abordarea realității sociale (mă refer la abordarea constructivistă în special), un rol deosebit revine interpretării noțiunilor. În discursul naționalist sunt utilizate mai multe noțiuni de bază, cum ar fi „națiune”, „statalitate”, „idee națională”, „interes național”, „naționalism”, „extremism național”, „etnofobie” etc. Cu referință la noțiunea „interes național”, ar trebui de menționat că în Republica Moldova aceasta „se asociază mai ales cu integrarea europeană” [14, p. 50], deși este evident că toți acești termeni la care ne referim fac parte din lexiconul politic, astfel putem afirma că discursul naționalist se desfășoară ca fiind și o parte a discursului politic. Este acea parte care, direct sau indirect, urmărește anumite interese politice, mascate de terminologia naționalistă. Ar fi greșit, evident, să credem că discursul naționalist ar fi o formă mascată de luptă pentru putere. Problema trebuie privită și din perspectiva celor două tendințe de dezvoltare a lumii contemporane – pe de o parte, există tentația globalismului, cu toate avantajele și dezavantajele sale, pe de altă parte, - tendința de a păstra specificul local, tema modului de trai autohton, particularitatea culturilor naționale ce rămân a fi puncte de atracție ale unor polemici încordate.

În discursul naționalist un loc aparte revine unor noțiuni mai concrete, care fac parte nu numai din lexiconul politic, dar și din limbajul comun, de fiecare zi. Este clar, că noțiunile discursului naționalist, conținutul și stilul lor diferă esențial de la o comunitate socială la alta, în mediul cărora are locul actul comunicării. Există o garnitură de noțiuni în Germania, alta există în Franța și a treia – în Moldova.

Este apartenența națională o stare la care s-a ajuns pe cale rațională sau irațională? Care este contextul în dependență de care noțiunile generale utilizate în comunicarea practică își schimbă semnificația? Este interesant să precizăm, că A. Zdravomâslov, cunoscut specialist al fenomenului național, a numit procesul de promovare și cultivare a ideilor de apartenență la o anumită naționalitate „socializare națională” [15]. În practica comunicării mediatice din Republica Moldova pot fi identificate cel puțin trei contexte.

Primul context este tratarea națiunii ca pe o comunitate – etnică, politică, culturală. Din această perspectivă națiunea este utilizată ca o substituie a noțiunilor de popor și de stat. Autorii unor atare discursuri consideră că ar vorbi în numele întregii comunități și că lor le aparține dreptul deplin să se pronunțe în numele acestor comunități. Perspectiva teoretică de promovare a unui atare discurs se află în limitele teoriei primordialiste a națiunii.

Al doilea context este legat de sarcinile identificării personale sau cetățenești. În această situație constatarea apartenenței naționale reprezintă un aspect anumit al identificării, care poate fi efectuată pe diferite căi. Una din ele este declararea de către individ a „apartenenței sale naționale” (sunt român, sunt moldovean, sunt francez etc.), care poate să aibă un spectru larg de semnificații. De exemplu, la trecerea dintr-o țară în alta o asemenea declarație trebuie confirmată prin actele respective.

În a treia situație are loc identificarea apartenenței naționale de altul: nu tu îți declari naționalitatea,

dar aceasta o face, direct sau indirect, partenerul de discuție.

Tematica gen națională a devenit și o zonă de confruntare a ziariștilor, un test de profesionalism pentru breasla jurnalistică. Cine suntem? De unde venim? În ce țară trăim? Ce limbă vorbim? Ce perspective ne așteaptă? Sunt întrebări la care fiecare jurnalist încearcă să găsească răspunsul, dar la care fiecare în particular reacționează reieșind din propria experiență și propria înțelegere a lucrurilor, care poartă amprenta comunității, grupului social din care facem parte.

Așa-numitul pericol al *românismului*, promovat în paginile unor publicații periodice, ar conduce la subminarea statalității moldovenești, iar unii jurnaliști *proromâni* i-ar instiga prin scrierile sale pe cititori la nesupunere față de putere. Dintr-o astfel de perspectivă de a vedea și a trata lucrurile, orice tentativă de a aborda subiectul identității naționale, care în virtutea anumitor împrejurări obiective, cel puțin de factură istorică, nu poate fi examinat în afara elementului românesc, poate fi tratată drept o acțiune antistatală.

Ca o reacție la o atare situație s-a produs dezbinarea breslei jurnalistice, prin crearea Ligii Jurnaliștilor Profesioniști, apărută ca alternativă a Uniunii Jurnaliștilor din Moldova, la conferința căreia din 3 mai 2004 a participat și președintele Republicii Moldova Vladimir Voronin, și la care s-a discutat despre „atacurile deschise la adresa statalității” și despre „intoleranța față de adevărurile istorice care răbufnesc cu amploare în mass-media” [16].

Observăm, prin urmare, caracterul neunivoc al situațiilor la care ne referim. Importanța chestiunii în cauză însă este mult prea mare și nu poate fi nicidecum ignorată.

Pentru o funcționare reușită a mass-mediei în vederea promovării valorilor democratice, după Colin Sparks, este mai mult decât imperioasă necesitatea unei adevărate culturi politice, dar și a unui compor-

tament adecvat, însă în Republica Moldova, ca de altfel și în majoritatea țărilor post-comuniste, cultura politică se află într-o stare fragilă. Folosirea mijloacelor de comunicare în astfel de condiții, cu intenția de a contribui la construirea identității naționale este un proces dificil, greu de înțeles în situația pieței libere [17, p. 114].

Orice sistem democratic din țările post-comuniste se află, într-o măsură mai mare sau mai mică, dependentă de sistemul mass-media. Iată de ce aceste societăți se află încă la mare distanță de țările cu democrații avansate. Într-o măsură mult mai mare decât multe societăți occidentale, ele se află prinse în cursa polarităților, la o extremă aflându-se manipularea politică a informației și opiniei, iar la altă extremă – manipularea comercială a informației și opiniei [18, p. 115].

Concluzii

O greșeală metodologică esențială admisă după destrămarea Uniunii Sovietice, și în această privință sunt de acord cu unii cercetători în domeniu, a fost faptul, că atât cei preocupați de aspectele teoretice ale identității naționale, cât și cei implicați în practica de promovare a acesteia, au ignorat sau n-au vrut să observe caracterul dinamic al identității însăși, capacitatea ei de a se expune unor transformări radicale. O identitate modificată sub presiunea transformărilor statului și ale sistemului său politic, într-o perioadă de tranziție de la o formă la alta, este concepută de multe ori ca o identitate aflată în criză. Dar crizele identitare, prin care au trecut și mai trec acum țările din spațiul post-sovietic, vor genera schimbări pozitive, vor contribui la progresul indivizilor și instituțiilor statului. Esențial este ca aceste tendințe să fie orientate pe un făgaș corect, ce ar corespunde intereselor naționale. Și aici important a fost să se găsească obiectul central al identificării, în jurul căruia ar fi fost posibilă construirea unei noi identități.

Dar criza identitară poate să comporte și un potențial distructiv enorm. În primul rând, dacă deținătorul acesteia este amenințat de pierderea patriei, de dispariția țării ca subiect internațional. Pericolul dispariției statului înseamnă nu numai o criză a identității, dar și o dispariție a ei. Este adevărat, că o perioadă anumită de timp după dispariția statului, „identitatea” mai continuă să dăinuie în memoria unei părți, mai mari sau mai mici, a societății, ceea ce vorbește despre incapacitatea ei de a se adapta la noile condiții de viață sau despre caracterul neîntețiat al noii construcții statale.

O altă greșeală a fost, că noi am insistat să implementăm anumite practici pe *solul* moldovenesc, practici care au adus rezultate bune în țările cu democrații avansate.

Dar după cum remarcă politologul american Furio Cerutti [19, p. 121], termenul de „identitate” se utilizează în literatura occidentală în înțelesuri diferite. De obicei, sunt profilate două contexte de utilizare. În Statele Unite ale Americii termenul „politică identitară” (*politics of identity*) a fost inclus în circuit pentru a semnifica cursul minorităților etnice și a altor minorități spre autoidentificare. În alt context termenul „identitate” se folosește în legătură cu țările și grupele, care s-au determinat în sens de apartenență etnică sau religioasă sau de mândrie națională.

De ce? Trebuie să accentuăm asupra unui aspect, care vine să ne lămurească de ce cercetătorii occidentali interpretează noțiunea de „identitate națională” cu un conținut care diferă puțin de cel interpretat în spațiul estic, postsovietic în special. Aceasta are o explicație simplă la prima vedere. În multe din limbile europene, cum ar fi de exemplu în limbile engleză și franceză, cuvântul „națiune” înseamnă nu numai „etnos” (etnie), dar și întreaga populație a țării date. În virtutea unei atare situații noțiunile „națiune” și „stat” în lexicul cotidian s-au apropiat atât de mult, încât au generat și denumiri de tipul: „Organizația Națiunilor Unite”. Iată de ce în litera-

tura de specialitate occidentală vom întâlni folosirea categoriei „identitate națională” ca sinonim al unor astfel de noțiuni cum ar fi „identitate etnică”, dar și „identitate statală” (sau „identitate civică”).

Trebuie să constatăm, cu multă părere de rău, că după o perioadă îndelungată de numeroase discuții și dezbateri publice, de „ascensiune” pe calea democrației, societatea moldovenească continuă să se mai afle într-o profundă criză a identității naționale. Pe parcursul acestor ani de „dezmoțire”, s-a observat, dacă e să facem o privire *grosso modo* asupra evoluției situației din acest domeniu, o incapacitate de a aborda la obiect și în mod constructiv problematica de ordin național, aceasta datorându-se, în mare măsură, în viziunea noastră, lipsei ideii naționale, unor idealuri și valori sociale, politice, spirituale, ce ar contribui la consolidarea societății, ce i-ar conferi stabilitate în mișcarea sa, dar și nedorinței, ca să nu spunem, incapacității forțelor și structurilor guvernante de a o formula, a o identifica și a o transforma într-o ideologie a statului. Iar pentru partidele și formațiunile politice, în marea lor majoritate, abordarea problematicei fenomenului național a fost făcută, în repetate rânduri, în scopuri speculative. Au fost profetice versurile lui Vasile Romanciuc, publicate încă în 1990:

Am auzit că-aveți un post vacant...

Am învățat – am note minunate –

La facultatea de patriotism

Și-s patriot de specialitate.

...

Deci, s-a zvonit că-aveți un post vacant...

Vă spun deschis: mă-ncearcă mari emoții,

Încât am și uitat să vă întreb:

Cum sunt plătiți pe-aicea patrioții? [20, p. 3].

Am recurs la citarea mai multor opinii ale unor autori, care nu pot fi învinuiți de o lipsă a cunoașterii complexității fenomenului identitar, doar pentru a

face să se înțeleagă faptul, că domeniul în cauză nu poate fi tratat ocazional și într-un mod voluntarist. Este de fapt o axiomă, dar care, după toate probabilitățile, nu este valabilă și pentru o parte considerabilă a politicienilor, dar și a jurnaliștilor noștri.

Referințe

1. MORARU, Victor, MOȘNEAGA, Valeriu (coord.). *Identitatea națională și comunicarea*. – Chișinău: FJȘC, 1998.
2. DETIENNE, Marcel. *L'identité nationale, une énigme*. – Paris: Gallimard, 2010.
3. COLOVIC, Ivan. *Le mythe de l'identité nationale*. În: *Identité; Etat, Religion et Laïcité en Europe après la chute du mur de Berlin* / L'Institut de la Mémoire Européenne. Disponibil: <http://european.memory.free.fr/Textes/le%20mythe%20de%20l'identite.html>
4. Studiul „*Beyond Identity*” („După hotarele identității”) al acestor doi autori poate fi găsit în revista „*Theory and Society*”, 2000, nr. 1, pp. 1-47; Referirea este făcută la o versiune în limba rusă, publicată în revista „*Ab Imperio*”, 2002, nr. 3.
5. GEORGIU, Grigore. *Națiune, cultură, identitate*. – București: Diogene, 1997.
6. DEL VAL, Fernando Ariel, MORARU, Victor, ROCA, José Manuel. *Política y Comunicación: conciencia cívica, espacio público y nacionalismo*. – Madrid: Los Libros de La Catarata, 1999.
7. WALLERSTEIN, Immanuel. *Конструирование народа: раса, нация, этническая группа*. În: Этьен Балибар, Иммануил Валлерстайн. *Раса, нация, класс. Двусмысленные идентичности*. – Москва: Логос, 2004.
8. Ibidem.
9. NOICA, Constantin. *Sentimentul românesc al ființei*. – București: Humanitas, 1996.
10. Ibidem.
11. FOUCAULT, Michel. *Arheologia cunoașterii*. Trad., note și postf.: Bogdan Ghiu. – București: Univers, 1999.
12. BRENNAN, Timothy. *The National Longing for Form*. În: Homi Bhabha (Ed.). *Nation and Narration: Post-Structuralism and the Culture of National Identity*. – London: Routledge, 1990.
13. ЗБЕПЕВА, Галина. *Националистический дискурс и сетевая культура*. În: revista „*Pro et Contra*”, 2005, сентябрь – октябрь.
14. MORARU, Victor et al. (coord.). *Puterea politică și coeziunea socială în Republica Moldova din perspectiva integrării europene*. – Chișinău: IIESP, 2010.
15. ЗДРАВОМЫСЛОВ, Андрей. *Трансформация смыслов в национальном дискурсе // Язык и этнический конфликт* / Под ред. М. Брилл Олкотт и И.Семенова: Моск. Центр. Карнеги. – Москва: Гендальф, 2005. Disponibil: <http://www.carnegie.ru/pubs/books/volume/36581.htm>
16. Timpul. 2004, 7 mai.
17. SPARKS, Colin. *Post-communist media in transition*. În: John Corner, Philip Schheisinger, Roger Silverstone (Eds.). *International Media Research: A Critical Survey*. – London and New York: Routledge, 1997.
18. Ibidem.
19. CERUTTI, Furio. *A Political Identity of the Europeans*. În: Thesis Eleven, 2002, Vol. 72, Nr. 1, pp. 26-45.
20. ROMANCIUC, Vasile. *Cântecul patriotului ambulant*. În: revista „*Nistru*”, 1990, Nr. 7.